Porównanie wielu rozkładów normalnych

Założenia:
1. $X_i \sim N(\mu_i, \sigma_i^2), \quad i = 1, \ldots, k$
2. $X_1, \ldots, X_k$ są niezależne

Czy $\mu_1 = \cdots = \mu_k$?

Czy $\sigma_1^2 = \cdots = \sigma_k^2$?

Próby: $X_{i1}, \ldots, X_{in_i}, \quad i = 1, \ldots, k$

$$\bar{X}_i, \quad \mathrm{var}X_i, \quad s_i^2 = \frac{\mathrm{var}X_i}{n_i - 1}; \quad i = 1, \ldots, k$$

$$H_0 : \mu_1 = \cdots = \mu_k$$

Założenie $\sigma_1^2 = \cdots = \sigma_k^2$

Test F (poziom istotności α)

Statystyka testowa

$$F_{\text{emp}} = \frac{S_a^2}{S_e^2}$$

$$S_a^2 = \frac{1}{k-1} \sum_{i=1}^{k} n_i (\bar{X}_i - \bar{X})^2$$

$$S_e^2 = \frac{1}{N-k} \sum_{i=1}^{k} \sum_{j=1}^{n_i} (X_{ij} - \bar{X}_i)^2$$

$$\bar{X}_i = \frac{1}{n_i} \sum_{j=1}^{n_i} X_{ij}, \quad \bar{X} = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^{k} \sum_{j=1}^{n_i} X_{ij}$$

$$N = \sum_{i=1}^{k} n_i$$

Jeżeli $F_{\text{emp}} > F\left(\alpha; k-1, N-k\right)$,
to hipotezę $H_0 : \mu_1 = \cdots = \mu_k$ odrzucamy.

Wniosek praktyczny:
przynajmniej jedna ze średnich $\mu_1, \ldots, \mu_k$ jest inna od pozostałych

Model analizy wariancji

$$X_{ij} = \mu_i + \varepsilon_{ij}$$

Błąd losowy $\varepsilon_{ij} \sim N(0, \sigma^2)$

Przykłady

Plenność kilku *odmian* pewnej rośliny uprawnej
Wydajność pracowników kilku *zakładów* pracy
Zarobki kilku *grup* społecznych

Czynnik: odmiana, zakład, grupa
Poziomy czynnika: badane odmiany, badane zakłady, badane grupy

Model analizy wariancji

$$X_{ij} = \mu + a_i + \varepsilon_{ij}$$

a_i — efekt i–tego poziomu czynnika: $\sum_{i=1}^{k} a_i = 0$

$$H_0 : a_1 = \cdots = a_k = 0, \qquad H_0 : \sum_{i=1}^{k} a_i^2 = 0$$

Tabela analizy wariancji

Źródło zmienności	Stopnie swobody	Sumy kwadratów	Średnie kwadraty	F_{emp}
Czynnik	$k-1$	$\text{var}A$	$S_a^2 = \frac{\text{var}A}{k-1}$	S_a^2/S_e^2
Błąd losowy	$N-k$	$\text{var}E$	$S_e^2 = \frac{varE}{N-k}$	
Ogółem	$N-1$	$\text{var}T$		

$$\text{var}A = \sum_{i=1}^{k} n_i(\bar{X}_i - \bar{X})^2, \text{var}E = \sum_{i=1}^{k}\sum_{j=1}^{n_i}(X_{ij} - \bar{X}_i)^2,$$

$$\text{var}T = \sum_{i=1}^{k}\sum_{j=1}^{n_i}(X_{ij} - \bar{X})^2,$$

$$\text{var}A + \text{var}E = \text{var}T$$

Grupy jednorodne — podzbiory średnich, które można uznać za takie same

Procedury porównań wielokrotnych — postępowanie statystyczne zmierzające do podzielenia zbioru średnich na grupy jednorodne

Procedury: Tukeya, Scheffégo, Bonfferroniego, Duncana, Newmana–Kuelsa i inne.

Ogólna idea procedur porównań wielokrotnych
$(n_1 = \cdots = n_k)$

NIR — najmniejsza istotna różnica

Jeżeli $|\bar{X}_i - \bar{X}_j| < NIR$, to uznajemy, że $\mu_i = \mu_j$.

Jeżeli
$|\bar{X}_i - \bar{X}_j| < NIR$
$|\bar{X}_i - \bar{X}_l| < NIR$
$|\bar{X}_l - \bar{X}_j| < NIR$,
to uznajemy, że $\mu_i = \mu_j = \mu_l$.

Badając w ten sposób wszystkie pary średnich próbkowych otrzymujemy podział zbioru średnich na grupy jednorodne.

Procedura Tukeya

Założenie: $n_1 = \cdots = n_k = n$

$$NIR = t(\alpha; k, N-k) S_e \sqrt{\frac{1}{n}}$$

$t(\alpha; k, N-k)$ — wartość krytyczna studentyzowanego rozstępu

Przypadek nierównolicznych prób
Jedna z modyfikacji procedury Tukeya

$$NIR_{ij} = t(\alpha; k, N-k) S_e \sqrt{\frac{1}{2}\left(\frac{1}{n_i} + \frac{1}{n_j}\right)}$$

Przykład. Przeprowadzić analizę porównawczą wyników punktowych klasówki w grupach studenckich.

Populacje
Możemy wyodrębnić dziesięć populacji indeksowanych numerami grup studenckich

Cecha X
Ilość punktów uzyskanych na klasówce

Założenia
cecha X ma w i–tej populacji rozkład $N(\mu_i, \sigma_i^2)$
$(i = 1, \ldots, 10)$
$\sigma_1^2 = \cdots = \sigma_{10}^2$

Formalizacja
weryfikacja hpotezy $H_0 : \mu_1 = \cdots = \mu_{10}$

Techniki statystyczna
• Jednoczynnikowa analiza wariancji
• Porównania szczegółowe
Poziom istotności 0.05

Obliczenia

i	n_i	$\sum x_i$	$\sum x_i^2$
1	30	18.230	11.375950
2	30	16.672	9.596790
3	30	14.292	7.087458
4	30	18.879	12.069655
5	30	18.200	11.355982
6	30	19.568	13.172884
7	30	16.522	9.420960
8	30	19.134	12.514874
9	30	18.548	11.945964
10	30	16.521	9.304785
	300	176.566	107.845302

i	n_i	$\bar{x}_i$	$n_i(\bar{x}_i - \bar{x})^2$	$\mathrm{var}x_i$
1	30	0.607667	0.010960	0.298187
2	30	0.555733	0.032315	0.331604
3	30	0.476400	0.377351	0.278749
4	30	0.629300	0.049809	0.189100
5	30	0.606667	0.009843	0.314649
6	30	0.652267	0.121782	0.409330
7	30	0.550733	0.042911	0.321744
8	30	0.637800	0.072757	0.311209
9	30	0.618267	0.026486	0.478354
10	30	0.550700	0.042986	0.206670
	N=300	$\bar{x}$=0.588553	var$A$=0.787199	var$E$=3.139595

$$\mathrm{var}T = 107.845302 - 176.566^2/300 = 3.926794$$

Tabela analizy wariancji

Źródło zmienności	Stopnie swobody	Sumy kwadratów	Średnie kwadraty	F_{emp}
Grupa	9	0.787199	0.087467	8.079
Błąd losowy	290	3.139595	0.010826	
Ogółem	299	3.926794		

Wartość krytyczna

$$F\left(0.05; 9, 290\right) = 1.912$$

Odpowiedź:
hipotezę $H_0 : \mu_1 = \cdots = \mu_{10}$ odrzucamy

Wniosek:
przynajmniej jedna grupa uzyskała inną średnią liczbę punktów niż pozostałe

Wyznaczenie grup jednorodnych

Procedura Tukeya ($\alpha = 0.05$)

Wartość krytyczna: $t(0.05; 10, 290) = 4.474$

$$NIR = 4.474 \cdot \sqrt{0.010826} \cdot \sqrt{\frac{1}{30}} = 0.084990$$

i	$\bar{x}_i$				
3	0.476400	*			
10	0.550700	*	*		
7	0.550733	*	*		
2	0.555733	*	*	*	
5	0.606667		*	*	*
1	0.607667		*	*	*
9	0.618267		*	*	*
4	0.629300		*	*	*
8	0.637800			*	*
6	0.652267				*

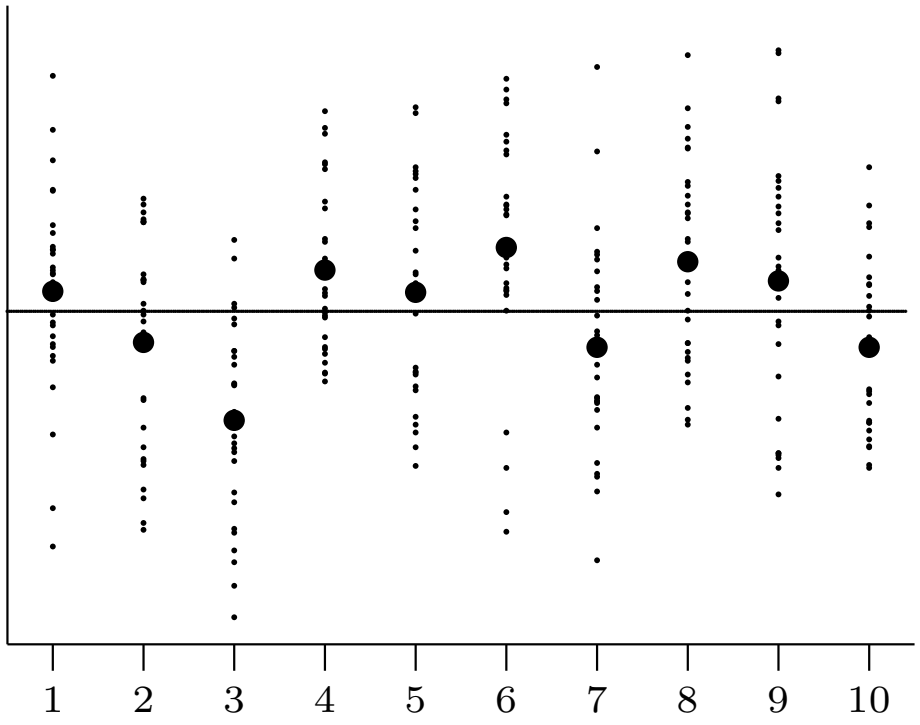
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10

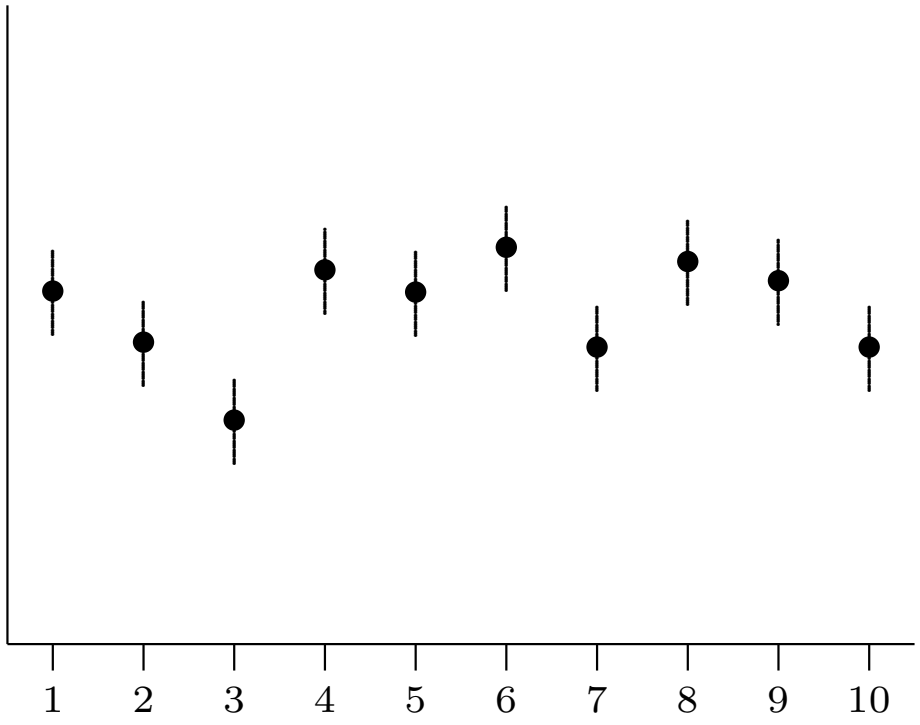
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10

Porównanie wariancji
Cecha X_i ma rozkład normalny $N(\mu_i, \sigma_i^2)$
Średnie μ_i oraz wariancje σ_i^2 są nieznane

$$H_0 : \sigma_1^2 = \cdots = \sigma_k^2$$

Test Bartletta (poziom istotności α)
Statystyka testowa

$$M = (N-k) \ln \left(\frac{1}{N-k} \sum_{i=1}^{k} (n_i - 1) S_i^2 \right) - \sum_{i=1}^{k} (n_i - 1) \ln S_i^2$$

$$S_i^2 = \frac{1}{n_i - 1} \sum_{j=1}^{n_i} (X_{ij} - \bar{X}_i)^2$$

Jeżeli $M > m(\alpha)$, to $H_0 : \sigma_1^2 = \cdots = \sigma_k^2$ odrzucamy.

$$m(\alpha) =$$
$$\frac{1}{c_1 - c}[(c_1 - c_3)m_1(\alpha; k, c_1) + (c_3 - c)m_2(\alpha; k, c_1)]$$

$$c_1 = \sum_{i=1}^{k} \frac{1}{n_i - 1} - \frac{1}{N - k}$$

$$c_3 = \sum_{i=1}^{k} \frac{1}{(n_i - 1)^3} - \frac{1}{(N - k)^3} \ ,$$

$$c = c_1^3/k^2 \ ,$$

$m_1(\alpha; k, c_1), \quad m_2(\alpha; k, c_1)$ są stablicowane
Jeżeli wszystkie $n_i > 4$, to statystyka testowa

$$\frac{M}{1 + c_1/(3(k-1))}$$

ma w przybliżeniu rozkład chi–kwadrat z $k-1$ stopniami swobody.
Jeżeli $c_1 = 0$, to

$$m_1(\alpha; k, c_1) = m_2(\alpha; k, c_1) = \chi^2(\alpha; k-1)$$

Przypadek $n_1 = \cdots = n_k = n$

Test Cochrana (poziom istotności α)
Statystyka testowa

$$G = \frac{S^2_{\max}}{S^2_1 + \cdots + S^2_k}$$

$$S^2_{\max} = \max\{S^2_1, \ldots, S^2_k\}$$

Jeżeli $G > g(\alpha; k, n)$,
to $H_0 : \sigma^2_1 = \cdots = \sigma^2_k$ odrzucamy

Wartości krytyczne $g(\alpha; k, n)$ są podane w tablicach

Przypadek $n_1 = \cdots = n_k = n$

Test Hartleya (poziom istotności α)
Statystyka testowa

$$F_{\max} = \frac{S^2_{\max}}{S^2_{\min}}$$

$$S^2_{\min} = \min\{S^2_1, \ldots, S^2_k\}$$

Jeżeli $F_{\max} > f_{\max}(\alpha; k, n)$,
to $H_0 : \sigma^2_1 = \cdots = \sigma^2_k$ odrzucamy

Wartości krytyczne $f_{\max}(\alpha; k, n)$ są podane w tablicach

Przykład. W celu porównania zróżnicowania cen targowiskowych na jaja w czterech województwach w Polsce z każdego województwa wylosowano pewne ilości targowisk i zanotowano przeciętne ceny jaj na tych targowiskach. Po odpowiednich przeliczeniach uzyskano nastepujące wyniki

Województwo	Liczba targowisk n_i	Wariancja s_i^2
1	8	900
2	6	400
3	5	400
4	7	1600

Czy można na tej podstawie uznać, że zróżnicowanie cen w badanych województwach jest takie same?

Populacje
Są cztery populacje: targowiska w badanych województwach

Cecha X
przeciętna cena jaj na targowisku

Założenie
cecha w i–tej populacji ma rozkład $N(\mu_i, \sigma_i^2)$
$(i = 1, 2, 3, 4)$

Formalizacja

Miernikiem zróżnicowania cechy jest jej wariancja. Zatem problem analizy porównawczej zróżnicowania cen można zapisać jako zagadnienie weryfikacji hipotezy $H_0 : \sigma_1^2 = \cdots = \sigma_4^2$

Technika statystyczna

Test Bartletta (poziom istoności $\alpha = 0.05$)

Obliczenia

	n_i	$(n_i-1)s_i^2$	$(n_i-1)\ln s_i^2$	$1/(n_i-1)$	$1/(n_i-1)^3$
1	8	6300	47.6168	0.1429	0.0029
2	6	2000	29.9573	0.2000	0.0080
3	5	1600	23.9659	0.2500	0.0156
4	7	9600	44.2666	0.1667	0.0046
Razem	26	19500	145.8065	0.7595	0.0312

$$M = (26-4)\ln\left(\frac{19500}{26-4}\right) - 145.8065 = 3.5103$$

$$c_1 = 0.7595 - \frac{1}{(26-4)} = 0.7141$$

$$c_3 = 0.0312 - \frac{1}{(26-4)^3} = 0.0311$$

$$c = \frac{0.7141^3}{4^2} = 0.0228$$

Wartość krytyczna

$$m_1(0.05; 4, 0.7141) = 8.4630$$

$$m_2(0.05; 4, 0.7141) = 8.0972$$

$$m(0.05) = \frac{(0.7141-0.0311)8.4630+(0.0311-0.0228)8.0972}{0.7141-0.0228} = 8.4586$$

Odpowiedź: nie ma podstaw do odrzucenia weryfikowanej hipotezy

Wniosek: zróżnicowanie cen targowiskowych w badanych województwach można uznać za takie same.